

<https://doi.org/10.62837/2026.2.300>

MAHMUDOVA SEVINC

sevinc.020ss@gmail.com

Orcid id:0000-0001-7690-7184

ƏLƏKBƏROVA ŞAHNAZ

shahnazmammadova1983@gmail.com

Orcid id:0000-0003-3589-7367

VƏLİYEVƏ VƏSİLƏ

v.f.valiyeva@gmail.com

Orcid id:0000-0003-1875-8058

ABBASƏLİZADƏ AYŞƏN

abbasalizadea@gmail.com

Orcid id: 0009-0004-4087-4826

Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti

ANGLİZİZMLƏRİN RUS DİLİNDƏ QƏBULU LİNGVOEKOLOJİ VƏ SEMANTİK PERSPEKTİVLƏR

Xülasə

Bu məqalədə XXI əsrin əvvəllərində rus dilinə daxil olmuş English words-in necə qəbul olunduğu və adaptasiya edildiyi araşdırılır. Tədqiqatda seçilmiş anglizizmlər və onların rus dilindəki mövcud sinonimlərdən fərqlilikləri sorğu və kontekst analizi vasitəsilə yoxlanılmışdır. Məlum olub ki, bu sözlər yalnız modadan istifadə üçün deyil, həm də rus dilində müəyyən boşluqları doldurur, dili “çirkləndirmir”, əksinə, onu daha canlı və spesifik ifadələr üçün əlverişli edir.

Açar sözlər: anglizizmlər, rus dili, leksik adaptasiya, lingvoekologiya, semantik fərqlər, borc sözlər, kontekst analizi

Giriş: Təqdim olunan məqalənin əsas məqsədi rus dilinə son dövrlərdə daxil olmuş alınma sözlərin assimilyasiya prosesini təhlil etmək və onların lingvoekoloji aspektdən istifadəsinin nə dərəcədə əsaslandırılmış olduğunu müəyyənləşdirməkdir. Araşdırmada belə bir mövqə irəli sürülür ki, xarici leksik vahidlərin məqsədyönlü istifadəsindən yalnız o halda danışmaq mümkündür ki, həmin vahidlər dil sisteminə mövcud olan leksik boşluğu doldursun və mövcud sinonim sıralarında ifadə olunmayan yeni semantik çalarlar formalaşdırsın.

Giriş: Son 10–15 ildə rus dilinə, xüsusilə English words-ə aid anglizizmlərin fəal şəkildə daxil olması müşahidə olunur. V. V. Bryakin qeyd edir ki, digest, gadget, trend, brand, trash, cache kimi sözlər artıq təkə ixtisaslaşmış mətnlərdə deyil, gündəlik danışmada və populyar ədəbiyyatda da geniş yer tutur. Nəticədə isə mənaca və ifadə gücü baxımından heç də zəif olmayan yerli rus sözləri arxa plana keçir. Ancaq, xarici sözlərin istifadəsi onların rus dilində mövcud analoqu ilə əvəz oluna bilmədiyini hallarda zəruri hesab olunur (Bryakin, 2015).

“Ekolinqvistika” və ya “lingvoekologiya” termini XX əsrin 80-ci illərində amerikalı dilçi “Einar Haugen” in elmi araşdırmaları nəticəsində geniş yayılmağa başlamışdır. Tədqiqatçı ilk dəfə ekoloji yanaşmanı dilə tətbiq etmiş, bu anlayışı sosiolinqvistika və psixolinqvistika ilə qarşılıqlı əlaqə kontekstində əsaslandırmışdır. (Haugen, 1972).

A.P.Skovorodnikov lingvoekologiyanın funksional rolunu və cəmiyyət üçün əhəmiyyətini vurğulayır. Onun yanaşmasına görə, ekolinqvistika interdisiplinar sahədir və sosiolinqvistika, etnolinqvistika, etnopsixologiya, lingvokulturologiya, yurislinqvistika, lingvokonfliktologiya ilə yanaşı, xalqların tarixi, mədəniyyəti və dili ilə də birbaşa bağlıdır. Lingvoekologiyanın əsas məqsədi dili destruktiv təsirlərdən qorumaq və onun zənginləşdirilməsi yollarını müəyyən etməkdir. Alim barbarizmlərin obyektiv əsas olmadan istifadəsini ciddi risk hesab edir və bildirir ki, xarici leksik vahid yalnız dilin funksional imkanlarını genişləndirdikdə qəbul edilə bilər; əks halda bu, dilin çirklənməsi sayılır (Skovorodnikov, 2016).

Tədqiqat 18–45 yaş arası 150-dən çox rusdilli respondent arasında keçirilmiş sorğunun materiallarına əsaslanır. Məqsəd xarici mənşəli leksik vahidlərin rus dilində adaptasiyasını və mövcud dublet olub-olmadığını araşdırmaqdır. Respondentlərdən kütləvi informasiya vasitələri və sosial şəbəkələr kontekstində mənaya uyğun leksik vahid seçmək xahiş olunmuşdur. Sorğuda trend, content, fake, loft, creative, quest, kimi sözlər və onların rus dilində sabitləşmiş qarşılıqları təqdim edilmişdir. Xüsusilə *лофт* sözü diqqətə alınmışdır, çünki bəzi dilçilər (İ. V. Konovalova, M. M. Terexova) onu rus dilində artıq mövcud чердак sözünün dubleti sayır və istifadəsini problemlə hesab edirlər. Məsələn, комьюнити sözünü сообщество, лофт sözünü isə чердак yerinə işlətmək daha çox moda seçimidir. (Konovalova & Terexova, 2016)

Sorğu göstərdi ki, insanlar лофт və чердак sözlərini düzgün ayırd edə bilirlər. Kontekstlərdə mənaya uyğun söz seçmək tələb olunub. Bir kontekstdə лофт sözünü “XXI əsrin mənzili” mənasında seçiblər, digər kontekstdə isə geniş studiya mənzili üçün: yüksək tavanlar və bölmələrin olmaması əsas fərqlərdir.

Qısaca, birinci kontekstdə söz üslubu ifadə edir, ikinci kontekstdə isə məkanı təsvir edir. Rusiya Milli leksikon lüğəti qeyd edir ki, лофт artıq “tərk edilmiş sənaye binasından çevrilmiş mənzil, geniş sahə, yüksək tavan, yaxşı işıqlandırma və soyuq tonlarda interyer üslubu” mənasında işlənir. A.P.Skovorodnikov *тренд* sözünü əsaslı səbəb olmadan moda üçün yayılan və obyektiv əsaslarla izah olunmayan barbarizm hesab edir. O deyir ki, bu söz lazım olmadıqda rus dilindəki ekvivalentlərlə — *направление, тенденция, вектор, мода* və s. — rahat əvəz edilə bilər. Sorğular isə göstərdi ki, rus dili istifadəçiləri “*тренд*”, “*тенденция*” və “*направление*” sözlərinin mənasını kontekstə görə ayırd edə bilir. Beləliklə, bu sözlər texniki olaraq sinonim olsa da, hər birinin xüsusi semantik çaları var və insanlar onları düzgün başa düşür: moda mövzularında “*тренд*”, təhsil və inkişaf

bağlı hallarda “тенденция”, fəaliyyət yolunu bildirəndə isə “направление” seçirlər. Skovorodnikov əlavə edir ki, təhlükəsizlik və zərurət olmadan “тренд” və “контент” kimi sözlər geniş yayılıb (Skovorodnikov, 2019).

Bütün respondentlər *содержание* sözünü папки классного руководителя необходимо проверить kontekstində seçmişdir.

Çox sayda iştirakçı *контент* sözünü muzey kontekstində və ya 30–40 dəqiqəlik video üçün uyğun hesab etmişdir.

E. N. Şagalova-nın lüğətinə görə, “контент” qəzet, kitab, televiziya proqramı, film və musiqi məhsullarının informativ tərkibini göstərir. Bugünkü internet dünyasında isə “контент” istifadəçilərin maraqlarına uyğun hazırlanmış və təqdim olunan məzmun deməkdir.

Фейк sözü lüğətdə “saxtakarlıq, yalan” mənasında göstərilir. Lakin sorğu göstərdi ki, rus dili istifadəçiləri “фейк” və “подделка” sözlərini fərqli mənalarda başa düşürlər. Məsələn, cümlədə: “Глянь-ка, Оля, сказал я. Ведь это [...]. Здесь нет штампа книжного магазина” respondentlərin çoxu “подделка” sözünü seçmişdir. Digər nümunələrdə isə “Мы не можем подтвердить подлинность этого видео. Надеемся, что это [...]”. “Европейский Союз считает, что [...] подрывают репутацию СМИ и разрушают современные демократические ценности”- əksəriyyət “фейк” sözünü üstün tutmuşdur.

Bu nəticələr göstərir ki, “фейк” sözü əsasən internet və KİV-də yayılan saxta məlumat və məhsullar üçün istifadə olunur. Beləliklə, “фейк” sözünü “подделка” sözünün daha dar mənalı, spesifik növü (hiponimi) kimi qiymətləndirmək olar.

Çoxsaylı dilçilər *креатив* və *творчество* sözlərinin mənacə fərqli çalarlarını araşdırmışlar. Məsələn, E. A. Kaverina bildirir: “Творчество” incəsənət sahəsinə, “креатив” isə korporativ və komməriya kontekstinə aiddir. Incəsənətdə gözəllik estetik və ya ideyal məqsəd üçün axtarılır; креатив isə fayda yönümlüdür, reklam, imic və komməriya uğuru üçün yaradıcı ideyalardan istifadə edir (Kaverina, 2010).

Sorğu nəticələri bunu təsdiqləyir: Respondentlərin çoxu “креатив” sözünü veb-dizayn və reklam kontekstində seçmişdir;

“Творчество” isə şəxsi yaradıcılıq və incəsənət yönümlü nümunələrdə seçilmişdir.

E. N. Şagalova-nın lüğətinə görə, “креатив” reklam biznesində intellektual məhsul və ya yaradıcı ideyaların toplusu, həmçinin hər hansı fəaliyyətin yaradıcı komponentini ifadə edir (Шагалова, 2013).

Beləliklə, “креатив” komməriya və korporativ kontekstdə aktiv, praktik yaradıcılığı göstərir, “творчество” isə şəxsi və estetik yaradıcılığı əks etdirir. Alimlərin fikrincə, креатив əsasən praktik nəticə və gəlir yönümlü sosial yaradıcı fəaliyyətdir.

Sorğu nəticələrinə görə, “креатив” sözünün seması internet məhsullarının yaradılmasında yaradıcılıq komponenti kimi aktivləşir.

Bəzi dilçilər “*квест*” sözünün istifadəsindən narazıdır və onu “*игра*” sözünün funksional dubleti kimi qiymətləndirirlər. Lüğətdə “*квест*” üçün üç əsas mənası göstərilmişdir:

- Ədəbiyyat, film və kompüter oyunları janrı;
- İştirakçıdan süjet boyunca irəliləmək üçün məntiqi tapşırıqları həll etməyi tələb edən oyun və ya əsər;

Bu janra aid konkret tapşırıq. “*Квест*” janrı komanda ilə oynanan intellektual və hərəkət əsaslı oyunları, həmçinin şəhər oriyentasiya elementlərini əhatə edir və avtokvest oyunları ilə eynidir.

Sorğu nəticələri göstərdi ki, rus dili istifadəçiləri “*игра*” və “*квест*” sözlərini dəqiq ayırd edə bilirlər: Kontekstdə “[...] претендует на звание сам(-ого, -ой) страшн(-ого, -ой) в мире. В помещении находится 10 комнат, в каждой из которых игроков ждут жуткие испытания. Все начинается со спуска в подzemелье на Elevator to Hell” respondentlərin 96%-i “*квест*” sözünü seçmişdir;

Kontekstdə “[...] позволяет более-менее свободно перемещаться по потрясающе нарисованному парку, летать, плавать и карабкаться по камням” isə 81% respondent “*игра*” sözünü seçmişdir.

Bu nəticələr göstərir ki, “*квест*” sözü konkret tapşırıq və janr mənasında, “*игра*” isə daha ümumi oyun anlayışı kimi qəbul olunur.

Analiz üçün seçilmiş bərc sözlərin istifadəsi, əsasən, onların mənalının diferensiasiyası və xüsusi semantik çaların vurğulanmasına olan ehtiyacdən irəli gəlir. Hər biri işarə sistemi kimi dilin tələbləri ilə motivasiya olunur. Belə ki, ən çox hallarda mənacə yerli sözə yaxın olan bərc söz daha dəqiq, konkret mənaya malik olur və gələcəkdə qəbul edən dildə yalnız bu mənada fəaliyyət göstərir. Bu, adətən bərc sözün semantikasını bir yerli sözlə tam açıqlamaq çətin olduqda, yəni tam dubletlik yox, yalnız qismən semantik yaxınlıq hallarında baş verir.

Aparılmış tədqiqat nəticələri göstərir ki, qeyd olunan bərc sözlər aşağıdakı kriteriyalara ya tam, ya da qismən cavab verir:

Dil sistemində yaranmış boşluğu doldururlar;

Xüsusi mənaya malikdirlər, onların denotasiyası və tətbiq sahəsi dəqiq müəyyən olunmuşdur.

Nəticə etibarilə, bu nominasiyalar rus dilini çirkləndirmir; əksinə, dilin leksik resurslarını zənginləşdirir və semantik potensialını artırır.

Ə D Ə B İ Y Y A T

1. Bryakin, V. V. (2015). *Anglizmy v sovremennom russkom yazyke*. Moscow: Nauka.

2. Haugen, E. (1972). *The ecology of language*. Stanford, CA: Stanford University Press.

3.Kaverina, E. A. (2010). Kreativ i tvorchestvo: semanticheskie razlichiya. Moscow: Akademiya.

4.Konovalova, I. V., & Terexova, M. M. (2016). Loft v russkom yazyke: problemy adaptatsii. Saint Petersburg: SPbGU Press.

5.Shagalova, E. N. (2013). Russkiy slovar' sovremennogo yazyka: kreativ, kontent, fake. Moscow: Eksmo.

6.Skovorodnikov, A. P. (2016). Lingvoekologiya i sovremennoe obshchestvo. Moscow: Flinta.

7.Skovorodnikov, A. P. (2019). Yazyk i moda: trenady i kontent. Moscow: Prosveshchenie.

**Sevinc Mahmudova
Shahnaz Alakbarova
Vasila Valiyeva
Ayshen Abbasalizade**

**Acceptance of Anglicisms in the Russian Language:
Lingvoecological and Semantic Perspectives**

Abstract

This article examines how English words that entered the Russian language in the early 21st century are perceived and adapted. The study investigates selected anglicisms and their differences from existing Russian synonyms through surveys and context analysis. It has been found that these words are not used merely for fashion purposes but also fill certain gaps in the Russian language, enriching it and making it more expressive without “polluting” it.

Keywords: anglicisms, Russian language, lexical adaptation, lingvoecology, semantic differences, borrowed words, context analysis.

**Севиндж Махмудова
Шахназ Алекберова
Васила Валиева
Айшен Аббасализаде**

**Принятие англицизмов в русском языке:
лингвоэкологическая и семантическая перспектива**

Аннотация

В статье рассматривается, как английские слова, вошедшие в русский язык в начале XXI века, воспринимаются и адаптируются. Исследование изучает выбранные англицизмы и их отличия от существующих русских синонимов с помощью опросов и анализа контекста. Выяснено, что эти слова используются не только в модных целях, но и заполняют определённые пробелы в русском языке, обогащая его и делая более выразительным без «загрязнения».

Ключевые слова: англицизмы, русский язык, лексическая адаптация, лингвоэкология, семантические различия, заимствованные слова, анализ контекста.

Rəyçi: ADAU-nun Dillər Tədris Mərkəzinin filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
dos (e.a.o) Aslanova Gülnara